

FÖLDEÁK és ÓFÖLDEÁK

községek

1944.évi őszi háborus

TÖRTÉNETEI.

Földeák Községért Alapítvány részére felajánlva.

V I S S Z A K E N T E S.

Földeák és Óföldeák község II. Világháborús, 1944. év szeptember-november hónapokban történt eseményeire.

Mielőtt a címszövegben megjelölt események részletezésébe kezdenék, előbb a felépítés alapjához dióhéjban községünk történelmét, fejlődését és tragédiáit emliten meg.

Földeák történései visszanyulnak a 12.századba, ami Földeák Község Története címen 1883-ban Gsanád megye Története című kiadványban 1897-ben jelenik meg.

Sajnos a címek alatt mintegy 15-16 lapoldal szól a 19.század végéig megért történelmünkről, magunkról. Olvasmányos és ezen kiadványok ismeretével szeretnék a hosszabb idő áttekintésében eredetünkre is visszaemlékezni, emlékeztetni.

I. F Ö L D E Á K a 12.századtól a 18.század közepéig.

El kell vonatkoztatni községünk neveit a mai ismeretinktől. A mai Óföldeák területén kezdődött Földeák község élete. Tehát a 12.századtól beszélünk Földeák községről, és 1846-tól nevezzük a régi települést Óföldeáknak. Földeák elnevezés kezdettől folyamatos, a mai napig, csak földrajzi helyzete változott.

A Tisza és a Maros azidőben, főleg tavaszi terjeszkedése Makó és Szeged településeket is veszélyeztette. A mai temetőnél az Ágostonyi dombos részen Al-Deákfalva, a templom környékén lévő magasabb fekvésű helyen /ide nyult be adott időben a Szarazér/ Föld-Deákfalva elnevezésű telerek voltak. A ma is meglévő és látható dombos területek nem kerültek víz alá. A hosszú évtizedek-századok folyamán erre a három szomszédos település, Makó, Szeged és Hódmezővásárhely lakói olykor menekülés formájában is felfigyelhettek. Feltehetően így adódott, hogy az 1300-as években Makóról és Szegerről, a víz által veszélyeztetett népek ide menekültek és letelepedtek.

Ez a terület a kamara tulajdona, földesura nem volt, létező falu, de a tizedrajstokban még nem szerepel, így a letelepedés kötelezettségeikkel nem járt. Feljegyzés szerint a település a körülményeknek megfelelően fejlődhetett. A század második felében a falu lakossága bővül számottevő nemesi családokkal. Hiszen a földrajzi helyzete egy közösségi életforma kialakítására és megélhetőségre alkalmas volt.

A török veszedelem elleni megelőző védekezés idején Zsigmond király a 15.század elején Hunyadi János tekintélyes hirtokút a felkészülés és védelem biztosítására további hirtokkal egészíti ki, amibe Földeák falu is beletartozott.

A 12. századi időből feljegyezz a történelem egy templomot, várat, vagy erődöt? Egy templomnak mondható épületet, aminek ásatása-kutatása jelenleg /1992-1994 években/ történik.

A szakértelmi feltáró kutatók nagy munkát végeznek. Több szintű és formájú épület is van egytől egyig, nagyon előfordulhat, hogy az eredete az ezred fordulót megelőzte. Földeák a korabeli készült térkép szerint: Egyházas falu. A Csandói Káptalan egy része. A jelenlegi feltáras bizvást egy emlékléssel emelheti Földeák község gazdagságát.

A 14. században Al-Deákfalvának és Föl-Deákfalvának jelölt kétirányú települést összevontan névutók és jelzők elhagyásával F Ö L D É Á K-ként kerül a történelembe.

A község akkori viszonylatban nevezetes volt. Jelentős volt a földműveléssel foglalkozó lakóinak száma. Ugyan is adott időben a földművelés magasabb elismerést jelentő foglalkozás volt. A kor viszonyainak megfelelő épületben laktak. Meglepő, hogy a most használatos család nevek közül a 17. századig kevéssel találkozzunk. Ugyanakkor már a 15. század elején F ö l d é á k, F ö l d é á k i családnevű nemes emberekkel és leszármazottakkal találkozunk.

A 16. század elejére a falu számottevően benépesül református nemesekkel. A betelepülés adott időben Makóról és Hódmezővásárhelyről történik. Ennek azonban véget vet 1514-ben Dózsa György felkelése, az 1552 körüli, majd az 1596. évi török dúlás, aminek következtében a falu teljesen megszűnik, leégetnek mindent, pusztává válik. A törökök a meglévő templomot is lerombolják.

Adott időben a templomot nem a mai használati formában kell értelmezni. Altalában kiemelkedő magasságu, keresztel jelölt kő, vagy faépület, ami az egyházi gyülekezeten kívül vészhelyzetben védelmet nyújt. Nemesi gyűlést, bíraskodást tartanak benne, a falu törvényeit itt alakítják ki. Adott időben ilyen kis településnek más központi helye nincs, ez minden szempontból a legfontosabb épület. Egyben a templom körüli domb a falu temetkezési helye is.

Az 1650 körüli években földesuri hatalom nélkül maradt falu jelentősen fejlődik, több nemesi család lakja és települ be. A mai család nevek akkor már szorványban találhatóak. Pl. Nagy, Szabó, Szűcs, Kovács, Bakos stb.

Majdan 1662-ben Wesselényi Ferenc nádor nem tudván, hogy Földeák falu a kamara /állam/ tulajdona, így adomány levéllel gróf. Balassa Imrét, mint új földesurat birtokba helyezi. Később az illetékesek többszöri kifogása után, erélyes tiltakozásra 1665-ben a nádor Kassán tartott főrendi gyűlésen Balassától a birtokadományt visszavonta.

Balassa a birtok visszaadásában hajthatatlan maradt, az adott minden eszköz felhasználásával, még katonákból szervezett végrehajtókkal is kényszerítette. A birtoklásból nem enged.

A végnélküli vitát az ismételt török pusztítás fejezi be 1686-ban, amikor az addig újból felépített házakat lerombolta, a lakosság pedig kénytelen volt főleg Makó irányába elmenekülni.

A három évszázad pusztítással és égetéssel telt el. A török háromszor rombolta le a falut. Lyngótabb élet csak a törökök végleges kiverése után alakult ki. Mivel az említett török dúlás teljesen elpusztította a falut, a határrész Kékóhoz került. Messzint Balassa földesuri joga. Ezzel megint új élet kezdődhetett, ami a történelem szerint folyamatosan felfelé haladó volt.

A birtok viszonyok a 15 - 17. században többször változnak. Végül a falut 1729-ben az Allankinostártól érdemeiért Návay György kapja meg. Azóta leszármazottai folyamatosan 1945-ig birtokolják.

Más források szerint Návay János szegedi prépost veszi meg a falut a Kincstártól testvérei és azok leszármazott gyermekei részére.

Az 1720-as évek táján újra települő faluba már messzi vidékről is hoz a földesur telepeseket, mivel ezen tájon annyira megcsökkent a népesség száma, hogy a falu benépesítésére és a birtok megmunkálására kildőstalan helyzet alakult ki. Jobbágyokat, szabályokat és zselléreket csak a török által el nem ért területekről: cseh, szlovák és tót vidékekről, a Felvidékről hozhatott, akik a feljegyzés szerint véglegesen letelepedtek, itt részükre jobbágytelkeket mért ki. Itt ismeretlen növények termesztését, de elsősorban a dohány termesztést honosították meg. A 18. század folyamán tovább bővülnek a család nevek Bajusz, Horváth, Szabó, Cseh, Tót, Ádók, Buza stb.

Talán ide kívánczik az a legenda is, hogy Griske cseh huszita vezér kincseit egy vaskecskébe rejtette, s ez ide került a Návay birtokra, idővel barona nehezékként használták. Majd századok múltán rátalált az egyik főúri örökös a hiánytalanul megmaradt kincsre.

A mostani telepesek zömmel római katolikusok. 1723-ban parochiát, majd 1758-ban a török által korábban lerombolt templom romjaira, új templomot építettek fel. Földeáknak az 1800-as évek elejére iskolája, tanítója, jegyzője van. A tanítási rend az életformához igazodik: A tanítás a téli hónapokban van, míg tavasztól őszi szünetel, mert az iskolaköteles gyermekek nyáron a családban dolgoznak.

A századok során mért csapás végzetes formában jelentkeznek.

Az 1845 év tavaszán a Maros és a Tisza rendkívüli áradása a Felsővidéki községet elöntötte, a házak nagy része összeomlott. Az áradás évről-évre gyakori volt, de ilyen mérvű még nem emlékeztetes.

Az árvíz után közvetlenül, már 1846-ban Návay Károly földesur a község lakóinak új településre birtokot cserél, és átadja az ugynevezett Karabukai birtokrészt, ami a földeáki közigazgatási terület észak-keleti határszélén fekszik.

Ezzel egyidejűleg lezárul az ősi falu története, új helyen kellett az alapokat lerakni.

Földeák község tovább élése a k i j e l ö l t helyen megszakítás nélkül folytatódik az új építkezések megkezdésével. A község régi helyén szörvényben megmaradt házak, romos épületek kevés létszámú család befogadását biztosítja. Az itt kialakulhatott törpe kis település, a mai szőhasznalattal "tanya központ" lett.

Az átköltözött lakosság a templom felszerelését is megával vitte az új községbe. Lakosság és gondozás hiányában a templom épület tönkre ment, és több évtizedben más célra használták. Az általában tönkre ment templom épületet 1923-1924 évben Návay László és Testvérei anyagi, és a lakosság áldozatos munkájával újra építik.

Az itt maradt, itt élő emberek jelentősebben 1945.ig a Návay uraság summásai, napszámossai és éves cselédei, mai kifejezéssel: dolgozói. Az árvízvet követő évtizedekben a település a földesur segítségével gyarapodik: 1891 ben már újra kétosztályos iskolája van, míg a III-ik osztálytól Földeákra járnak be iskolába.

Közigazgatásilag a település Óföldeák területi megnevezéssel Földeák községhez tartozik, és a községi képviselő testületben a Földesur mellett egy választott képviselője van.

A község polgári fejlődése a 20.század elejétől folyamatos, a magángazdálkodás, az ipar és kereskedelem képviselőiben. A nagy fejlődés 1946-után a házhelyek juttatásával veszi kezdetét. Majd 1950-ben pedig önálló községként Ó F Ö L D E Á K megnevezéssel kerül a helyhatóságok sorába. Az elmúlt évtizedekben a házak sokasága épült fel villany, víz, gáz ellátással, és kifogástalan BUSZ közlekedése van.

II. F Ö L D E Á K község ujboli kialakulása a 18-20.században.

A Földesur az áttelepült és vidékről idehozott családok részére jobbágyi telkeket mér ki házak építési helyéül. És ezzel Földeák község építése 1846-ban elkezdődik, 2-3 év alatt számottevő házak épülnek fel, és folyamatosan költözik át a lakosság az új szállásra.

Megkezdődik a középítkezés is. Az első középület a prochia, és községháza, egyelőre mind a kettő a földesur által cserébe adott területen levő gazdasági lakóépületben kap helyet. A mai plébánia 1848-ban épül, és 1881-évi bővítéssel a mai formájára építik ki. A községháza mai formájában és helyén 1865 évben épült közérőből.

A templomot és az iskolákat Egyházi és Állami támogatásból, közérőből, adományból és gyűjtésből építik fel. Latin és magyar szövegű alapítványi- ajándékozási levelek bizonyítják 1846-1848 években a többirányú támogatást.

Az óföldeáki templomért a Návay család a földéaki templom építéséhez 200.000 db téglát adományoz.

A falu területi cseréjével egyidejűleg a Návay uraság adomány levélben ruhazza át, az akkor nevesített határrészekben a földet, melyben biztosítja a pap, a kántor és a tanítók fizetését. Sajnos a régi és igen értékes történelmi okmányokból kevés van. A két falu nagybecsű-értékű iratai Návay László birtokos, levél, ill. könyvtárában még 1945-1948 években olvashatók voltak.

Az első iskola épületek gazdasági hasznosításu épületekből lettek átalakítva, éveken át. Pályamatba került 1861.évben a főtéren lévő két fiú iskola építése, valamint 1881.évben az emeletes zárda leányiskola építése is. Földeák község új templomát 1857.november 1.én szentelték Szent László király tiszteletére. A templomnak akkor egy db. 6 mázsát nyomó M á r i a tiszteletét szolgáló harangja volt.

Meg kell említeni, hogy Földeákon a kor legkiemelkedőbb értelmi, építő, szervező egyénisége O L T V Á N Y I P Á L prépost plébános volt, aki 1854-1891 ig felsorolni sem volna könnyű milyen építéseket, intézményeket, alapítványokat segített elő.

Az akkor méltán vezető szerepet betöltő Oltványi Pál prépost-plébános az alábbi alapítványokat és intézményeket szervezte:

- A temető kápolnáját saját költségén 2.000 arany forint összegben 1864-ben megépítteti, s egyben a község hiveinek ajándékozza.

Ugyan akkor a Község mint Erkölcstestület a kápolna karbantartását örök időkre vállalta.

- A kápolna építésén tulmenően az iskolába járó szegény gyermekek részére, ruházatuk segélyezésére, tankönyvek juttatására 1.400 forintos alapítványt tett. Ezt az alapítványt a Fávey család is támogatta.
- Segély pénztárt alapított az Egyházi épületek karbantartására.
- Az iskolák fenntartására 2.000 forint alapítványt tett, hogy a Vallás-és Közoktatási Miniszter által elismert "minta iskola" szintet továbbra is biztosítsa.
- Oltványi Pál szerezte meg a községnek: A heti háromszori piacjogot, és évi négyszeri vásárjogot, 1873-ban.

Nagyságának tekintélyével mindenben a közjót segíti elő.

- 1855.április 18-án egyszerű kocsin Makóról hozza ki Albrecht királyi főherceget, hogy szemléje meg a víz utáni szomorú helyzetet, és méltányolva nyújtson segítséget. Ami meg is történt az építkezés kapcsán.
- 1869.január 4-én br. Bütvös József vallás-közoktatásügyi miniszter látogatását segíti elő, aminek eredményeként jelentős támogatásban részesült az iskolák építése.

Oltványi Pál prépost alatt épült fel: A templom, iskolák, kápolna, parochia és jöttek létre az azóta meg nem ismételt alapítványok.

Ezek hirdetik az utókor részére munkájának dicsőségét.

Méltán nyerte el:

- Ferenc József király lovagrenddel és prépostsággal tüntetést.
- A Pápa kamarásággal és lovagrend középkeresztjével tüntette ki.

Emlékeztetni szeretnék rá:

Hajjainkig nem volt ekkora egyéniség, aki ennyit tett volna községünk közérdekéiért.

Méltán megérmelhetné, hogy mi, a mai lakosok, mint késői utódok elismerését azzal, hogy:

Örök időkre utca név hirdesse nagyra becsülésünket!

Amint olvastuk az ismeretlen 12-13 századtól a 19. század közepéig a parlagi életmód, az örökös elemi csapás, a 150 éves török megszállása az ország résznek, nem tudta elsöpörni az élniakarást. A 19. század végére már a környék kiemelkedő községe lett Földeák.

A század végére, 1880 tájékán van a községnek 1 gőzmalma, 3-rom szélmalma, van orvos, gyógyszertár és posta. Lakosságának száma pedig 3500 körüli.

A református vallású lakosság a század végére annyira szaporodott, hogy a Völgy utcában kéttantermes iskolája van, ami egyben templom is volt.

A lélekszámban és anyagiakban is gyarapodó református hívek Egyházi, Állami és egyéni adományokból, gyűjtésből 1937. évben a mai templomot építik fel, ami egyben iskola célját is szolgáló épület. Velelegyütt épült meg a lelkesztés-tanítói lakás is.

Annak ismeretében, hogy a török veszedelemtől alig kevésbé veszedelmes ellensége volt a településnek

a 18. században : a fekete pestis

a 19. században: a kolera
szedte nem kevés áldozatát, szaporodott a lakosság.

A szegényekről sem lehet megfeledkezni. A "koldusok", az arra rászorult szegények minden szombaton, valamint Mindenszentek napján és Nagypénteken szükségleteik fedezésére kéregethettek. Továbbá Návay Antal és családja 1.200 forint alapítványt tett, amiből és kamataiból évente egyszer -karácsonykor- segélyt osztottak a rászorultaknak.

A 20. század mérte a legsúlyosabbat: A két Világháborút.

- 1919. ben a román megszállás. A rekvirálással elvitt állatok, termények, szerszámok, felszerelések jelentősen szegényítették a község lakóit.

A harctéren elszervedett keserűség és vesztesség: Hősi halált halt 250 férfi az I. Világháború következményeként. Jelentős létszámú hadirokkant, hadiözvegy és hadiárva szomorú sorsa.

- A II. Világháborúnak a vesztességei még ma sincsenek véglegesen ismerve. A hősi halottak, fogságban szenvedők-és elhaltak, az özvegyek és árvák, a kesergő édesanyák száma még ismeretlen. Jóllehet a kesergés kihalása oldja meg a választ.

A totális háború következménye, hogy a Kárpátokon belüli területeken az oroszok győrselőrehaladásával, az országban már több volt a gyűjtőtábor, a fogságba esett katona és polgári személy, mint a harcoló katona. Ilyen körülmények között fogságba kerülőkről személyi adatokat és arról értesítést akár a Vörös Kereszt is, vajon adhatot volna-e?

Az átélt fájdalmak felidézése után térjünk vissza községünk életére.

A mult idézése a mai életünk alapja, összehasonlíthatósága gazdasági és társadalmi fejlődésünknek. Visszatekintve őseink életformájára, feje felett lebegő veszedelmekre, megnyugodva mondhatjuk: Ha sok munka árán is életvitelünk, életfórmánk jelentősen emelkedett.

Földeák község területi kialakítása adott időben páratlan mérnöki munka volt. Szabályos utca és térrendszerek, középületek és közhelyek tágas kialakítása. Ilyen telepítési községet a közelben nem találunk.

Fejlődésében minden évtized hozott újat és újabbat. Kiemelkedő a fejlődés a 20-as években is, de nemutólsósorban az utolsó két évtizedben. A szorgalmas lakosság valósággal felújította a községet. Tiszta, szép utcák és még szebb házak vannak. Látszik a munkán keresztül igényes jobblét.

Mind ez együtt tárgyilagos történelmi emlékezésre készített; amivel 1846-ban a község építését kezdhették: Ha Náray Károly nem egy humanus érzelmi uraság, akkor szép-és gazdag községünket nem birtokoljuk. Maradunk a Maros-és Tisza fojtogató ölelésében ahol a községnek ilyen mérvű és helyzetszerű fejlődése nem alakulhatott volna ki.

III. Visszaemlékezések a háborus eseményekre.

Lejegyzésem eredeti célja nem a település történelmi visszaemlékezés volt, azt bevezetőként számítottam, kihasználva a lehetőséget ismertetni e tájon letelepült őseink életfórmáját, történéseit és pusztulását.

"Mert az a nép, amelyik a multját nem ismeri, a jelenét nem tudja felismerni".

Célom a kortársaimmal megélt Német-Orosz háború községünket is érintő cselekmények leírása, emlékeink összefoglalása, az utókor részére való hátrahagyása.

Miként kerültem ebbe a helyzetbe, hogy vállaljam ennek a visszaemlékezésnek, mint történelemnek a leírását?

Adott időben egyedül voltam köztisztviselőként a községben, így benne élve irányítottam és végeztem a község lakóinak legfontosabb dolgait mind azokkal, akik körülöttem voltak. A leírásban több esetben első személykénti megjelenítésben, mert helyzetemnél fogva a legtöbb esetben így is éltem meg bizonyos helyzeteket.

Hogy mirdezeket a földéaki utókor számára igazoljam is: Adók István Földeákon 1920.március hó 27-én Adók István és Csonka Viktória szülöktől születtem a Keleti sor u.149.szám alatt, s ettől kezdve 1962.augusztus hó végéig földéaki lakos.

Földeák község Elöljáróságánál volt munkaviszonyom: 1943. augusztus 1. vel kerültem az Elöljárósághoz az akkor volt "Jurcsek" féle gazdanyilvántartási csoporthoz dolgozó-vezetőnek.

Majd 1944. március 31.-vel az egyik közigazgatási munkakör nyugdíjazás /Ménesi György/ folytán megüresedett. Ezt hárommal pályáztuk meg. Én lettem a választott.

A Községi Képviselő Testület határozatának előterjesztése alapján Csanád-Arad-és Torontál k.e.e. vármegyék Alispánja 8534/1944 számú határozatával 1944. április 1. vel kinevezett Földeák községbe p é n z t á r e l l e n ő r i irodatiszté.

A kiíritési parancsra községi tisztviselő kollegáim elmentek, ill. volt, akik katonai szolgálatot teljesítettek. A véletlen folytán én maradtam. Ezt követően a makói járási Főszolgabíró a 3024/1944. számú határozatával 1944. szeptember 25. től megbízott a főjegyzői feladatok elvégzésével. Így megbízott főjegyzőként a megbízásomnak megfelelően cselekedtem, és éltem együtt a lakosság problémáival.

1944. szeptember 24. én a község politikai, társadalmi, kulturális feladatait irányító vezetők, névszerint.

községi bíró	Neparáczkai Mihály	
főjegyző	Ratkay Dániel	
plébános	Virág Sándor	
rk. lelkész	Rátkay Ödön	
ref. lelkész	Csathó Kálmán	
orvos	Dr. Posztós János	
orvos	Dr. Nagy István	kat. szolg.-on
iskola igazgató	Dehény Kálmán	kat. szolg.-on
Gyógyszerész	Vörös Sándor	
postamester	Kugler Mária	
MAV. áll. főnök	Csüllög István	
állatorvos	Szabados Antal	kat. szolg.-on
csendőrőrs pk.	Szerdahelyi János	

A községünket ért 1944. őszi háborus eseményeket megközelítően naptári dátum szerint a következőkben állítom össze.

- IX.21. A honvédségtől egyhetes ed. szabadságra jöttem haza. Az utazás a makói nagyállomáson keresztül történt, ahol akkor az Aradról menekült számottevő rendőrrel és család tagjaival találkoztam, ill. láttam és hallottam őket az állapotok beszélgetéséről. Nem volt megnyugtató.
- IX.22. Ratkay Dániel főjegyző urral Makóra a Főszolgabírói Hivatalba mentünk a kiíritési parancsot tartalmazó plakátokat átvenni. Egyben a tisztviselők fizetési kartonjáért, amire ha elmegyünk esedékes fizetésünket az országban bármelyik Postánál, vagy Banknál felvehessük.

Légvédelmi riadók és berepülések voltak annyira, hogy a kocsit Kovács Mihály bácsi fogatossal a Vásárhelyi ut végén, a Török kocsma tájékán kellett hagyni.

Ezen ut alkalmával a Makó-Hódmezővásárhelyi országuton már több, sok menekülő csoportot láttunk.

Délután a plakátokat a község főterén és fontosabb közlekedési helyeken Csányi Mihály és Bárdi Gábor kisbírók kiragasztották.

IX.23. A községből a Postát hivatalosan menekítették. Ugyanakkor mások is elindultak a menekülés útján.

23, 24 és 25-én a Makó-Hódmezővásárhelyi, községünk mellett vezetõ müut szakaszán már igen nagy tömegben menekültek, nemcsak magyarok, hanem románok is.

Főjegyzõ ur 4 kk. gyermekével és feleségével 25-én ment el, a község fogatával. A fogat még az oroszok teljes /II.ik/ bejövetele előtt épségben Kovács Mihály bácsi fogatossal együtt visszaérkezett. Fersze a lovakat késõbb hadi célokra igénybevétték.

X.24. Sorsforduló nap a község életében.

A reggeli óráktól a község déli felérõl, nevezetesen Bálint Pál tanyáján lévõ szalmekazal tetejérõl hol géppisztollyal, hol aknavetõvel, vak tölténnyel jelzik, hogy közel vannak, ill. provokálják hátha mozdul valaki a jelekre.

A csendõrség váltott létszámmal a község szélén, az u.n. Baráth keresztnél tartott figyelõ szolgálatot. Déli 12 órakor a vasut állomás melletti ház elõtt /Horváth kocsma/ állítottam meg az ismert csendõrt egy szóra. Izzadtan, ugymond lóhalálában jött kerékpáron, s megállva mondja, hogy most már komolyabb az orosz jelenlét, többen mozognak és sűrûbb a géppuska jelzése.

A csendõrség még akkor d.u. az utolsó percekben rohanva kivonult a községbõl Hmavhely felé.

Ezen a napon a d.u. ni esti órákban vonul fel Hódmezővásárhelyrõl a magyar honvédség / a laktanyában volt erõvel / és a Szárazér vonalán helyezkedik el. Az Éraljtól az erdõig. Ebben az egységben több földéaki katona is van, fiatal sor és idõsebb tartalékosok. Hajnal Mihály vásártéri és v. Horváth József Zöldág utcai lakosok, mint tényleges katonák is itt voltak. Névszerint csak a fogságból történt hazajövetelük után tudtam meg ezt tõlük.

D.u. pontosan 18 órakor Nagyatádi kocsin 4, és lóháton 2 orosz tiszt a temetõfelüli uton bejött a piactérre. Ott leszálltak, és helyben sétálva nézelõdtek, nézték a templomot. Egy 30 perces idõ után felültek és a Zárda utcán Makó felé elõttünk elmentek.

Nedeczky Jenõ volt fõispán /Gardi Ilonka kereskedõ férje/ és én a házunk /apósom Bugyi István háza/ elõtt a kapuhoz besimulva figyeltük a jelenetet. Akkor éjjel el kezdõdött a háboru Földé-ákon is.

A késő esti órákban a magyarok elhelyezkedése után 4-5 honvéd felderítésbe jött a falu felé a vasut és az országút közötti sávban. Akkor történt hogy Makó-Hunyhely-Földeák utkereszteződésnél lévő figyelő szolgálatos Molnár Gergely aknától sérül, egyik lábát elveszíti. Szolgálati társa Vass Gyula hentes még eltud menekülni. A járőröket tüzharcban elfogták, nem kerültek vissza az egységükhöz.

- IX.25. A reggeli esős időben már több kocsi és jelentős számú orosz lovasság jött be a községbe, de csak a kövesuton, meg a falu szélén leállva. Lövéldőzés nem volt, a község házára nem jött be egy katona sem. Ez a mozgás este feléig tartott. Ugyan akkor az egyik tanyai lakos szerint a falu szélén /Makó felől/ és tább tanyai területen többen is voltak.

Ugyan ezen a napon a d.u.ni órákban a magyar honvédség jelentős létszámú kiegészítést kapott egy másik harcvonalról visszavonuló katonákból. A felvonulás a Szárazér és Gajdos térségébe volt.

A lakosság részéről teljes volt a félelem, mindannyian féltünk, be-és összehúzódtak a családok, szomszédok kölcsönösen együtt töltötték a nappalt, de különösen az éjszakát. Az utcán csak idősebb asszonyok közlekedtek a legszükségesebb dolgaik végzésével. Na meg az egyik utcából a másikba vitték a hirt, ami akkor igen fontos volt.

- IX.26. Hajnalban már a falu széléről kiabálások és puska lövések is hallatszottak. 7-8 óra tájon /csepergős esőben/ már nagyon sok orosz volt az utcákon, de főleg a Korcna utca és a Vasutállomás szélességében, és természetesen a községen kívül az országút vonalában. Igazi háborús volt a helyzet, de nem lövéldöztek. Jobbra-balra futkároztak. Ez a felvonulás most már a község északi végéig terjedtet. Majd 9 óra tájban a község háza felől nagykiabálással 8-10 orosz katona kísért egy mezitlábás sapka nélküli magyar szakaszvezetőt, aki összetett kézzel könyörögve halad előttük.

Ugyan ebben a percekben a lakásomban gyötör a félelem. A szobában ketten vagyunk a feleségemmel, majdnem hogy bezárkózva, Bejön három barátságosnak látszó orosz katona, beszélnek a maguk nyelvén, az egyik meglátja a Doxa órámat, a zsebbe teszi, a másikkok egy kisebb üveg bort, és már isznak is. Kinyitják az ablakot.

Egyszer csak az ajtót kivágva berohan egy bórruhás GPU-s tiszt őrdítva, hogy partizán! Kézdjárt a székkarján lévő kabátomat forgatja, aminek egyik zsebében a zsoldkönyvem, és szerencsére a másik zsebében volt a hosszukás pénztárcám. Megint őrdítja: partizán! Ugyan is a pénztárcát ami közben kifordult azt hihette, hogy fegyver. Akkor lökött a sarokba és mutatta álljak oda. A többiek egyre mondták: nye..nye..nye Nem ért semmit, engem közben a halálveríték is kivert, csak fohászkoztam az Istenhez, segítsen! De a tiszt csak lökdösött, hogy álljak a sarokba és omelte is a fegyverét.

Ugyan ebben a hajszálpillanatban történt az előbb említett szakaszvezető kísérése, s amint meglátta kiugrott az ablakon. És nem jött vissza, a többiek is elmentek. Ha akkor a zsoldkönyvem esik ki a zsebémből, engem is fogságba visz.

Még az nap elástam a katona ruházatomat és a zsoldkönyvet.

A támadásra ill. a védelemre felvonult magyar hadseregnek a felállása, elhelyezkedése a Szárazér mentén összekapcsolódott a falu szélével. Ez a szakaszvezető is az egyik házból szállásoltta el magát, sajnos vesztére. Ki tudja él-e?

A délelőtti mozgása mintha csendesült volna. Az oroszok azonban lóháton többen és többször is vágattak végig a községben. Magyarok nem jöttek be. Hogy a támadás miért nem kezdődött el, ez később abban derült ki, hogy nem csak a magyarok, de az oroszok sem voltak kellő nagyságrendben felvonulva, ez a nap csupán felderítés lehetett. Mintahogy ezt a következő nap szörnyű csatája is igazolta.

De azt is tudni kell, hogy Makó város ezen a napon esett el, ill. foglalták el az oroszok s annyira haladtak előre, hogy minden hova katona nem jutott.

IX.27. Hajnal kettőkor a halottak órája volt! Csak a történelmi könyvekből ismertem a magyar harcmodort. Most a végzet órájának tünt. Hogy mikor helyezkedtek el a temetőben az oroszok, és mikor a magyarok, ezt később is csak feltevésekből tudtuk meg. A környékben lakók később elmondták, hogy nem voltak nyugodtak, voltak akik otthagyták lakásukat, olyan felvonulás, olyan mozgás volt, hogy féltek.

Hajnal kettőkor eszeveszett puskaropogás, csattogás, légvonalban hozzánk mintegy 600 méterre, s közben a: hurrá! hajrá! hurrá! hajrá! csatakiáltás. Egekbe halatszó, szívet-lelket tipró harci órítás volt! Ugyiszintén az oroszok ordítása is. Többen voltunk Apósom házában, pincében, magtárban, remegtünk és könyveztünk. Ez a roham szerű támadás és védekezés egy órán át tartott, de lehetett másfél. Az idő lassan haladt. Soha nem vártuk a virradatot úgy mint akkor.

A temetőt a magyarok vették birtokba.

Ez alkalommal a temető térségében több belövés történt. Konkrét sérülésről nincs feljegyzésem, vagy emlékem. Maga a tény is szörnyű gyötrelenként maradt meg, az ott lakókban különösen.

A temetőben, amint az később kiderült egy kisebb egység mérte össze erejét. A támadó vonal szélessége a Temető és a Makó-Hunyhelyi műút közötti térség volt. Szerencsére a magyarok előző napon erősítést kaptak, így az orosz "elsőörsöt" a község határáig, a Sóskutig nyomták vissza.

Elég kora reggeli órákban a magyar katonaság Észak-Dél irányban fegyverrel a kézben a község minden utcáját kétsoros csatár oszlopban átfésülte.

A déli órákban a honvédség parancsnoka, egy százados és kíséretében két tiszt bejött a községhez, szóban és írásban utasítást adott.

A Honvédség a községet felügyeli. Jelzést adó cselekmények a községben nem történhetnek. Il. A malom, pékség füstje, esti-hajnali harangszó, vagy üzemek működése stb. A közigazgatásban szükséges intézkedéseket zavartalanul kell végezni. Nagyobb eseményekben és általában a közhírré tett tájékoztatókat a "parancsnok rendeletéből" jelzéssel kell kiadni./katonai közigazgatás/

Egyidejű időben ezen a napon a honvédség részben visszahúzódott a Szarazér vonalára, az időközben megérkező tűzérség pedig Gajdos magasságában, a határ csatorna-domb védelmében helyezkedett el.

A községet megszálló katonai egységben nyert nyugati beosztást a helyi csendőrség is. Amíg a magyar katonaság tartotta a község felügyeletét, a csendőrség a teljes felszerelését és eszközeit a laktanyából elszállította.

A Parancsnokkal egy fontos ügynek az intézését beszéltem meg és kértem a segítségét. Ugyanis már egy hete nem érkezett a Postán levél, de nem volt gyufa és élesztő sem. A Parancsnok katonai távirón megbeszélte, vagy beszéltette a Hmvhelyi Postával, hogy küldök egy civil futárt, akinek a levélküldeményeket adják át.

A posta szállítására és beszerzésre az egyik önként vállalkozó cserkész barátom: Bauda Kándor főrfi szabó volt, aki azidőszakban háromszor ment biciklivel kíséző társával és hozták a leveleket, gyufát és élesztőt. A kísérők nevét sajnálom, nem tudom, emlékezetem szerint mindig mas ment vele.

IX.28. A főtéri boltok kivételével, a peremen lévő üzletek, műhelyek kinyitottak, de eléggé félelemnyomta mozgás volt. A honvéd légnység kevésbé, de a tisztek, a tiszthelyettesek inkább láthatók voltak.

Gyakorlatilag 7-8 napon át a támadók és védők között összecsapás nem volt, de a szemben állást nem altatták el, mind két részből lövöldöztek. Az oroszok a Sóséktől, a földéaki határig vonultak vissza, ahol tüzelő állásba voltak. Ugyan így a magyarok Sóséktől portyázva az említett gajdosi vonalig helyezkedtek el. Azon a héten napfényes idő volt s láthattuk, hogy naponként 1-2 lövedékkel figyelmeztették egymást.

Bent szorult németek.

A községen kívüli eseményként tudni kell, hogy Makó várost Arad felől szeptember 26-án elfoglalták az oroszok. A gyórs orosz előrevonulással Pityvaros-Ambrózfalva-Tótkomlós térségében Makó-Rákos központtal igen nagy létszámú német harciegység szorult be. Ezek kimertására nyújtott részbeni segítséget a meg erősített magyar honvédség.

A harcok Rákos-Hmvhelyi Rác uton szüntelenül vonultak vissza. Ugyan ekkor az est beálltától hajnalig több éjszakán a községen át teherkocsik szállították a német katonaságot Hmvhely felé.

Ezek a mozgások és a "rákosmezején" volt bombázások nagyon nyugtalanították a községben lakókat, mindannyiunkat. Akik itt laktunk már akkor biztosra tudtuk venni, hogy a magyar honvédség is innem rövidesen elfog menni. Ez a tudat a félelmet növelte, de mégis vártuk már csak szerencsésen tullenénk rajta.

Clyen félelme és jelentőség teljes napok vonultak felettünk, hogy a napokat és a megfelelő dátumokat sem tudtam megjegyezni. Így a következőkben két-három nap jelölésével közvetitem az időt.

X.7-8. Újabb támadás készül a németek és az oroszok között, amibe létszámilag a magyarok is bekapcsolódnak. Mákó-óföldségek magasságában lovas felderítés volt, mely alkalommal két orosz és két magyar lovas a területén elesett. Ezek ott lettek eltemetve.

Ezekben a napokban erősödik Mákó-óföldes vidékén az oroszok felvonulása.

A németek délután Rákos térségében, valamint Rákos-óföldségek magasságában repülőgépről az országut és az óföldeski-mákói földut feletti légizónában több helyen fényjelzést adtak, ahová kérték a tüzet. Ez másodperceken belül ment is. Hajnalig nagy csata volt. Éjjel megint német alakulatok menekültek, és mentek a magyarok is.

Ebben a csatában esett el 15 orosz és 14 magyar katona, akiket majd később a szántó földeken találtunk meg.

X.9-10. Az előző napi csatározás aligült el, másnap a reggeli órákban orosz bombázó 7-9 bombát dob le, ebből 4 a község belterületére és három a külterületi harcmezőre.

A községben:

- Szabó Antal pók kertjébe
- Fiuiskola és kapcsolódó házak kertjébe
- A vasút állomás közelébe
- Gardi malom elé, a fő fal mellé egy méterre, illendő gödör, a fal megrepedt, de több baj nem történt.

A reggeli órákban az oroszok lövöldözés nélkül megszállták a községet. Hajnalban azonban még 5-6 óra tájt kiabálások elszórt hangja halatszót a község pereméről.

Szinte egész napba került a község megszállása, mert az utcákon házról-házra, sőt a kerteken át is minden házhoz /a főúttal párhuzamos utcákban/ bemutak, katorákat kerestek. Kérdezték van-e bent valaki, s ha a autogatósból az volt látható, hogy nincs, mentek tovább.

Tudtommal katonát az egész faluban nem találtak, de akkor polgári foglyot sem vittek el.

Meg kell mondani, hogy elfogadható volt az általános fellelépésük. A kertekben a kis-katonák a paradicsomot, az uborkát nemcsak tépték, hanem kirték is. Gyakorlatilag a házak nagykapuit ki kellett nyitni, hogy egyik utcáról a másikra a kerteken át tudjanak menni.

A harcfelelés menete folyvástos volt. A me bejöttékből ismeretlen nagyszámúban a községben maradtak a következőnap délelőttéig. A többiek tovább mentek, s az újabbak másnap ~~széles~~ megérkeztek, és így tovább. A harcolók zöme kint az országuton vonult. Gondolom a faluban lévők egy kis pihenés voltak.

Természetes, mint a győztes hadsereg tagjai, a katonák is szerettek valaki szép, fényes értékes dolgokat megszerezni, ami-ben talán nem is volt hiányuk.

- A zseborák veszélyben voltak, amit megtaláltak el is vittek. Ebből nem lehetett nagy zsákmány, mert az idősebb családoknak feliorájuk volt. A karórával rendelkező fiatalabb korcsoport beliek pedig a harctérre magukkal vitték az óráikat.

- A kerékpárt szerették és csodálták is, de Földesákon jó ha minden 40.ik családnál volt kerékpár, de ha elvitte is a katona, nem tudott rá felülni, csak tőlt, jobbik esetben megunta és a másik utcában otthagya.
- Arany gyűrűt, nyakláncot, fülbevelőt pedig mindenki, aki nek volt jól eltette.
- Azt tudom, ahol italt találtak, abból nem maradt semmi. Jó volt a spiritusz, s kiváló a sórsborszesz.
- Persze az sem volt ritka, hogy egyik-másik helyen lelőttek a malacot, vagy a disznót, s nem kevés számban a baromfit, amit vagy ott mindjárt megfőztek, sok káposztával, uborkával, paradicsommal, vagy elvitték.

A félnapokra ittmaradt katonák az üzleteket látogatták meg. Az egyik kisbíró jön, hogy menjek mert a Hangya Szövetkezeti boltot kiakarják nyitni, a maguk módján. Mind két főtéri boltot betörés nélkül nyitottuk ki. S ekkor láttam, hogy a katonák első dolga volt az ital, amiből előzetes kimentés miatt nem sok maradt. De annál több volt a spiritusz és a kölni. Ugy itták, mint a legjobb italt, mind elfogyott. Italt és csokoládét kerestek a katonák. Az egyéb áruk is megfogytak a megszállás végére.

X.11-12. Amint említettem folyamatosan ment a birtokbavétel, így érkezett meg a délelőtti órákban az adminisztrációs Parancsnokság hat létszámmal, akik az én lakásomban találtak helyet. Egy érdekes epizód, amit nem hagyhatok említés nélkül. A község házáról délben mentem haza, meglepődve látom, hogy a kapu alatt bent személygépkocsi, a lakásunkból, ami állt egy szobából, ki van pakolva, illetve a konyhába kirendezve.

A szobában két asztal összetéve s vörös terítővel letakarva. Ez ma természetes, akkor félelmetesnek tűnt. Véltem magamban, hogy itt ítélkezést tartanak, s jaj nekünk. Amiért ezt leírom most következésképpen: Volt egy öltönyre való ruhaanyagom, amit napokkal azelőtt be tettem a szekrény mögé, hogy ne vigyék el. Ahogy beléptem a szobába nyelvükön köszöntenek, s az egyik nő a csomaggal felém jön, és mondja és mutatja: nem kell nekik, ide adja és átölel. /orosz-nagyar barátság jelkép?/ Ilyenek is voltak Ők, a bőrkabátosokat kivéve!

Erre az időre esik, hogy már állandósul a katonákkal együtt élő helyzet. Ettől a Parancsnokságtól kapok egy igazolást, mely személyem ill.ve a község védelmére szolgál. Tomácsról is kellett gondoskodni. Kovalik Antal fodrász, aki az I. Világháborúban orosz fogságban volt, tudott is velük beszélni, de nem vállalta. Így kértem meg Medovárszki Ilonát, aki Bencze János gazdálkodónál, mint gazdaasszony dolgozott. Ő igen jól tudott velük beszélni, mivel embrózfalvi tót volt.

Ezidőben beszéltem meg és kértem, hogy egy orosz parancsnok-szerűség nem-e maradhatna átmenetileg a községben. Így maradt itt M I S K A. Így szállítottuk, mert orosz megnevezésre nem pördült a nyelvünk. Miska, aki főhadnagy volt, s lakásként a Medovárszki Ilona Halom utcai házáat adtuk.

Az előbb említett Parancsnokság négy napig maradt itt, s a fronttal ment tovább.

Ebben az időben a mezőőrökön keresztül jelzést kaptam, hogy a határban, ez utaktól távolabb eső kukoricásokban több meghalt orosz és magyar katona van.

Gyórs intézkedést tettünk a helyszínen történő eltemetésre. Kun Szabó Lajos egészségőr vezetésével a mezőőrök, tanyai kézesítők és 1-2 önkéntes bevonásával a jelzett területeket, de azon túlmenően is bejártuk, s egyidejűleg a temetést is végezték. A halottak már kézzel nem igen voltak foghatók, így két rudból és vászonból készítették hordágyakat, s erre gereblyével segítették fel a halottakat. Volt akik adott helyen, mások utmentén, vagy utszéli kereszttek tövébe lettek eltemetve. Mindegyik külön sirba.

X.15. Vasárnap a déli órákban Rátkay Ödön rom.kat. lelkésszel a község háza előtti piactéren beszélgettünk a napi eseményekről, s arról, hogy dél lesz és közel két hete a harang nem szólalt meg. Mérlegeltük a helyzetet és végül elhatároztuk, hogy délből harangozzunk. Szabó Matyi-bácsi harangozónak üzentünk, és kértük harangozzon délre. Mi ott álltunk a templom előtt még szólt a harang. Azóta a mai napig is minden délből harangoznak. Ezt a megszállók figyelembe sem vették. A reggeli és az esti harangzást azonban akkor még nem vezettük be.

Itt meg kell említeni, hogy a harcoló katonák átvonulása ezekben a napokban, 14-16-a táján megszűnőben volt. Ez inkább a falun kívüli országúton haladt tovább.

Ismeretem szerint szándékos emberölés nem történt. Azonban a mintegy három hétig tartó fegyveres alakulatok átvonulása és jelenléte alkalmával nem célzott lövéssel, az u.n. eltévedt golyók és repeszdarabok következtében Óföldsékon és Földéak területén öten haltak meg. Névszerint: Héjja János, Héjja Jánosné, Sándor Etelka, Kakuszi László és Adók Mihály. Őket a hozzátartozói temették el.

Valamennyi hősi halottról, 14 magyar és 15 orosz, egyránt a temetést végző emberek által behozott okmányok, valamint elmondásuk alapján feljegyzést készítettem. Mind két nemzet fícinál jellemző volt a személyazonosságot igazoló lap hiánya.

Az orosz katonákról készített feljegyzéseket, jegyzőkönyveket, és az esetleg náluk talált tárgyakat a községbe kiszállt Parancsnokság átvette.

A személyazonosságot igazoló lapok hiányában /ami a katonáknál nyakbaakasztva, vagy zsebbe hordva volt rendszeresítve/ 14 magyar esetéből 10-nél a személyre utaló adatokat csak úgy tudtam feljegyezni, hogy: ismeretlen honvéd, tizedes, huszár, stb. Csupán 4-nak volt igazoló lapja. Ezek hozzátartozói részére, s egyidejűleg az illetékes községi-városi Elöljáróságnak a posta beindulásával értesítést küldtem. Ugy szintén a Vörös Keresztet is értesítettem. Értesítettem a Vörös Keresztet a 10 "ismeretlen" magyar hősről is. De ezek a Vörös Keresztnél is ismeretlenek maradtak. Az oroszoknál is hasonló volt az igazolás hiánya.

Szomorú, de már így történt. Hány kesergő, bánatos hozzátartozó elérhette volna az elveszett gyermek, apa, vagy férj sírdombját az ország határon belül, ha meg lett volna a személyi igazolásuk.

Ebben az időben a mezőőrökön keresztül jelzést kaptam, hogy a határban, az utaktól távolabb eső kukoricásokban több meghalt orosz és magyar katona van.

Gyórs intézkedést tettünk a helyszínen történő eltemetésre. Kun Szabó Lajos egészségőr vezetésével a mezőőrök, tanyai kézbesítők és 1-2 önkéntes bevonásával a jelzett területeket, de azon túlmenően is bejártuk, s egyidejűleg a temetést is végezték. A halottak már kézzel nem igen voltak foghatók, így két rudból és vászonból készítettek hordágyakat, s erre gereblyével segítették fel a halottakat. Volt akik adott helyen, mások utmentén, vagy utszéli kereszttek tövébe lettek eltemetve. Mindegyik külön sirba.

X.15. Vasárnap a déli órákban Rátkay Ödön rom.kat. lelkésszel a község háza előtti piactéren beszélgettünk a napi eseményekről, s arról, hogy dél lesz és közel két hete a harang nem szólalt meg. Mérlegeltük a helyzetet és végül elhatároztuk, hogy délből harangozunk. Szabó Matyi-bácsi harangozónak üzentünk, és kértük harangozzon délre. Mi ott álltunk a templom előtt még szólt a harang. Azóta a mai napig is minden délből harangoznak. Ezt a megszállók figyelembe sem vették. A reggeli és az esti harangzást azonban akkor még nem vezették be.

Itt meg kell említeni, hogy a harcoló katonák átvonulása ezekben a napokban, 14-16-a táján megszűnőben volt. Ez inkább a falun kívüli országuton haladt tovább.

Ismeretem szerint szándékos emberölés nem történt. Azonban a mintegy három hétig tartó fegyveres alakulatok átvonulása és jelenléte alkalmával nem célzott lövéssel, az u.n. eltévedt golyók és repeszdarabok következtében Óföldsékon és Földéak területén öten haltak meg. Névszerint: Héjja János, Héjja Jánosné, Sándor Etelka, Kakuszi László és Adók Mihály. Őket a hozzátartozói temették el.

Valamennyi hősi halottról, 14 magyar és 15 orosz, egyránt a temetést végző emberek által behozott okmányok, valamint elmondásuk alapján feljegyzést készítettem. Mind két nemzet felelőseinél jellemző volt a személyazonosságot igazoló lap hiánya.

Az orosz katonákról készített feljegyzéseket, jegyzőkönyveket, és az esetleg náluk talált tárgyakat a községbe kiszállt Parancsnokság átvette.

A személyazonosságot igazoló lapok hiányában /ami a katonáknál nyakbaakasztva, vagy zsebbe hordva volt rendszeresítve/ 14 magyar esetéből 10-nél a személyre utaló adatokat csak úgy tudtam feljegyezni, hogy: ismeretlen honvéd, tizedes, huszár, stb. Csupán 4-nak volt igazoló lapja. Ezek hozzátartozói részére, s egyidejűleg az illetékes községi-városi Elöljáróságnak a posta beindulásával értesítést küldtem. Ugy szintén a Vörös Keresztet is értesítettem. Értesítettem a Vörös Keresztnél is 10 "ismeretlen" magyar hősről is. De ezek a Vörös Keresztnél is ismeretlenek maradtak. Az oroszoknál is hasonló volt az igazolás hiánya. Szomorú, de már így történt. Hány kesergő, bánatos hozzátartozó elérhette volna az elveszett gyermek, apa, vagy férj sírdombját az ország határon belül, ha meg lett volna a személyi igazolásuk.

Az itt elesett magyar és orosz katonák részére a jobb anyagi körülmények között élő falusi lakosokkal /már nem tudnám hiánytalanul felsorolni a nevüket, így nem teszem/ megadott feliratokkal keresztteket készíttettem. Aminek összeállításában, elkészítésében az itthon lévő valamennyi bognár és asztalos részt vett. Megemlítésre kötelez, hogy a munkán tulmenően Bánszki Pál bognár és Horváth László asztalos 3-3 keresztet ajánlott fel és készítették el e célra.

A keresztteket még ősszel a határban lévő sírdombokra beástuk, hogy az exhumálásakor azonosíthatók legyenek. Kiemelt megemlékezést érdemel, hogy Mindenszentek napján a közeli sírdombokon virágcsokrok jelezték a bánatos édesanyák, feleségek és gyermekek tisztelő rokonlelkiségét.

Amint már említettem a sírok helyéről térképet készíttettem, hogy az exhumálás alkalmával a hollétüket könnyebben megtalálják. A katonai Hatóságok intézkedése folytán a magyar katonáknak a temetőbe történő újboli temetése 1946.szeptemberében volt.

Míg az orosz katonákat 1947-ben hozták be a temetőbe, de rövid idő múlva Hódmezővásárhelyre vitték végleges helyükre.

Földeák Község Elöljárósága tiszteletre méltó gondoskodással szép sírhelyeket alakított ki, ill.-ve készíttetett. A mindennapi gondozásról, virágtiszteletről pedig az idegenben maradt katonáink hozzátartozói gondoskodnak.

- - -

X.16-17 Fogságba esettek csoportja a községben.

A napokban történik az egyik legszomorubb esemény. Négy orosz katona fegyverrel mintegy 40 vegyes ruházatban lévő, de inkább civilruhás foglyokat kísérbe a községháza udvarába, s majd be a Tenácsterembe. Persze nem mertem be menni a községházára.

Azonnal üzentem özv.Sóki Györgyné I.Világháborús hadiözvegyért. Itt mondom el, hogy ő igen nagy segítségemre volt. Az I.Világháborúban esett el a férje, a II.Világháborúban az erdész fia fogságban van és ott is halt meg. Ő mindenütt a veszélyhelyzetet kereste. Áldozatot akart hozni férje és fia emlékére.

Kértem menjen be, nézze meg kik vannak bent földéákiak. Nem mint-ha segíteni tudtunk volna, de még is tudjunk róluk. Sókinéni be-ment. Nem volt könnyű, ahogyan azt el is képzeltem. Bakacsi Im-re csárda melletti tanyai lakost ismerte meg és beszélt is vele. Meg nem teljes bizonyossággal Czevecz György éralji lakos. Egyik sem jött haza.

Sókinéniit kértem menjen és ahol tud szedjen össze bevihető enni-valót, és környékemben én is, és mások is ezt tették. Másnap reggel ezt Sókinéni bevitte. Hogy az itt töltött közel egy nap-ig táplálkoztak-e az emberek, figyeltem, de nem láttam bevinni élelmet. A csoportba voltak sebesültek és betegek is.

Másnap a déli órákban elindultak Hódmezővásárhely felé /Erzsébet kir.né utcán/ A Szarazér melletti Csárdán tul egy láblövés-sel sebesült fogoly már nem birt menni, hiába ütötték és lökdös-ték, nem birt. Majd az ut árkába lökték és lelőtték.

A foglyokat megbeszélésünk szerint Sókinéni belátható távolságból kísérte, a fenti esetet tőle tudtam meg. Másnap a mezőőrök a lelőtt foglyot ott a helyszínen temették el. Míg exhumálásra nem került, a sirt Sókinéni gondozta.

Bakacsi Imrét, mint polgári személyt a lakásáról /utólagos tájékozottság szerint/ a fogoly kísérő katonák bosszúból kiegyenlítésül vitték el, mert az utjuk alkalmával rátaláltak egy lelőtt orosz katonára.

X.18-19.

Megérkeznek a románok.

Az orosz főserög átvonulása után már senkit sem vártunk, s 1-2 nap múlva csendben megérkeznek a románok, akiket messziről ruházatuk színe miatt magyaroknak láttam. A községi bíróval együtt a Gardi malomból jövet a piactéren találkoztunk Neagó kapitánnyal, aki gyengén, de érthetően beszélt magyarul. Ő volt az elszállásolást biztosító tiszt. Mellékesen több ilyen tiszt is lehetett, mert majdnem minden szép házban ilyen címen telepedte be.

Még be sem mentünk a község házára máris felhívta a figyelmem, hogy azonnal doboltassam ki: Mindeki a saját háza előtti utcán részt takarítsa, söpörje fel. Délután a katonák megnézik s aki nem teljesíti a felhívást, a helyszínen meg lesz botosva. Hát nagy takarítás volt még másnap is. Állítólag két botoszás volt, de én nem láttam. A Kapitány annyit mondott, hogy szófogadatlan emberek vannak itt.

Ezt követően nyomban jött egy fiatal aktív százados, aki utasított, menjünk a csendőr laktanyába. Se oda, se vissza egy szót sem szoltunk egymáshoz. Ott megnézte a kiürített helyiségeket, szinte semmit sem talált. Csupán egy Erdélyt hozzánk csatoló térképet a falon. Két pofon kíséretében mondta: Kell nektek Erdély! s széjjel tépte a térképet.

A románok megszállták a teljes községet. Jól elterültek, mindent látni szerettek. Elég sokan jöttek, ezt az élelmezésüknél is tapasztaltam. Nagyon sok fogatolt kocsijuk volt. Általában a kövesut mentén voltak beszállásolva a tisztek, szorványban tiszthelyettesek is, valamint a sáros utcák miatt a kocsisok, minden házhoz jutott legalább egy. A bocskort viselő kocsisok bizony 50-55 évesek is lehettek.

Most már talán teljes dátum jelzés nélkül, mert azt sem tudom milyen nap van és henyadika.

Mindjárt a második napon az történik, hogy a Gardi malomban szerelik le a gépszíjakat. Előjárók segítségével ezt részben megtudtuk menteni, de a jelentős nagy szíjat elvitték. Míg ezzel foglalkoztunk Csanyi Mihály kisbíró győrsen küldtem a Fazekas malomba, hogy azonnal szedjék le a szíjakat, de úgy rejtsék el, hogy azt meg ne találják. Ugyan is ezekben a napokban a malmot indítani akartuk legalább korpásliszt őrlésre. Így a bent dolgozó 2-3 molnár gyorsan és hatékonyan tudott cselekedni.

A románok megszállóknak nyilvánították magukat.

Ez az intézkedésükben is meglátszott. Tovább folytatták a rendcsinálást. A községházán helyezkedett el a Főparancsnokság és a segédtestek.

Nekem mindig kellett valamere figyelni és másokkal is figyelgetni, mi történik a javak összeszedése terén, miben sántikálnak.

Kaptam utasításba, hogy másnap jön a Generális és kísérete, akiket a főjegyzői lakásban helyeznek el. Estig szerezzek 10 jóminőségű paplant, 4 rádiót és a vacsorához 10 pár tyukot. Mondanom sem kellene tán, a Generális nem jött meg, de az összeszedett dolgokat nem adták vissza.

Következő nap délelőtt látom, hogy az irattárat, a pénztárból a bizonylatokat pokrócra rakva visszük ki a trágyadombra, a vi-szes-sáros dudvára. Rohanok Neagoj kapitányhoz mondani mitörté-nik. Ugy tesz mintha semmit sem értene, a helyszinra vezetem. Kérve mondom neki, hogy ezt ne tegyék. Ezek mind fontos okmányok, fontos iratok. Mondja: Nekik ez nem kell! Mindent másként fog-nak csinálni. Ekkor még jobban éreztem, ez valóban megszállás.

Végül is bele nyugodott, hogy hagyják abba, de azt már nem kell visszahordani. Később mi hozzáfogtunk, esküdtek, kbirók és mind, akik ott voltak közös erővel az iratokat mégis megmentettük.

A központi konyhát /azért irom így, mert több háznál külön fő-zettek maguknak/ a Nagykozsma épületében állították fel. Oda hordattak össze több üstházat. Előre naponta ki volt adva, hogy mennyi burgonya, képosztára, lisztre, baromfira, sertésre stb.re van szükségük, amit nekünk biztosítani kellett, mert ha nem ők szerzik meg. /csak só és egyéb fűszer nem kellett/ Természetes ebbe a kiírási, beszerzési munkában az előljárók, kisbirók, me-zőőrök segítettek. A Kapitánnyal a megállapodás úgy volt, hogy fizetnek érte. De mindig az volt "majd holnap elszámolunk". Amire nem került sor, mert nem volt pénzük.

Végre két nap múlva érkezik két magyar származású, magyar anya-nyelvű, kb.50 év körüli Őrnagy, akik az ellátással foglalkoztak. Jölesett velük találkozni, nemcsak azért mert magyarok, hanem igazán szimpatikusak voltak. Két este el is jöttek hozzánk be-szélgetni.

Hódmezővásárhelyi rokonaikról, sőt szerelmeik annakidejéről beszéltek, itt jártak középiskolába is, stb. Esténként hoztak ajándékba kávé, fűszerárut. Most már a hátralévő napokban a beszállított élelmiszer elszámolása is megtörtént. A lakosság-nak kifizették az árú teljes árát.

Hogy miről beszélgettünk, azt nem hiszem, hogy netán Ők is el-tudnák mondani, De én a Horthy rendszer nevelt irredenta a háborúról, meg Trianonról beszélve kérdezgettem véleményüket. Ennek a beszélgetéseknek során a mai napig is emlékezve igaz barátsággal megnyugtattak:

Akkor csak Nagylakig, most a Tiszáig fognak jönni, addig a vonalig /Hódmezőhely is hozzájuk fog tartozni/ amint az a Trianonban is követelésük volt. Most teljesül. A Sztálini ka-binettel ez irásban van rögzítve. Így a jövőben többször fo-gunk találkozni, mondták Ők.

Közben arról is beszélgettünk, hogy most nem fognak rekvirálni, hiszen ami itt van az itt is kell. Ez ki van adva a katonáknak is. Ennek ellenére -lehet az Ő tudtuk nélkül- lovakat, teheneket, gazdasági felszereléseket "szedegettek".

A 19-es megszállásra még sokan emlékeztek, így észrevehetően a románok bent léte alatt szinte mindenki otthon tartózkodott, mentette amit kell. Az istállókat csutkával, szalmával, gallyal takarták el. Volt olyan eset azonban, hogy a románok lovakat cseréltek az oroszok által cserébe itthagytott lovakra, másnap meg elmentek azért a lóért, amit otthagytak érte.

A botozásról, ill. annak ígérten kívül, összeütkezéséről, fegyverhasználatról nem tudok. De saját kötelességünkben szigorubbak voltunk. Őrmestert láttam megbotozni. Ez náluk nemzeti fegyelmező eszköz lehetett. Az elmondottak szerint a volt Zöldkereszt épületében lévő Parancsnokságnál éjjeli szolgálatot teljesítő, de a fegyelmet megszegő román katonát lelőtték. A temetőnkben van eltemetve.

Végre az a nap is elérkezett, amikor éjjel csendben elmentek.

- - - -

Óföldéákról a harcok ideje alatt közvetlenül keveset tudtunk. Adott időben sokszor a községben lévő szélső utca is messze volt, nehogy Óföldéák.

Ismert volt a katonai felderítés során a 2 orosz és 2 magyar huszár eleste, valamint Földéák község bombázásával egyidejűleg oda is hullott 2 bomba. Óföldéákon harcoló, átvonuló katonák nem voltak. A front előre haladása gyors volt, a főbb utvonalakon közlekedve haladtak előre.

Szomorubb háborús jelenség volt, az átvonulást követő napokban Föspöklele-Tápé-Hódmezővásárhely-Földéák térségét bezáró területről nagyobb létszámú orosz, román, magyar szökésben, vagy elmaradt katonákat, valamint polgári ruhás férfiakat kísérték a községen át Óföldéák-Makó felé a 10 öles uton. A kevés létszámú község lakói közül idősebb asszonyok élelemmel segítették őket, amit tudtak azt az utszélére vitték ki részükre.

A románok elvonulását követő vasárnapon lóréval kimentünk Návay Géza genosháti majorjába. Ugyan is ott tekintélyes szarvasmarha állománnyal a majorság érintetlen volt. Községünknek nem volt pénze, helyben akkor adót nem fizetett senki. Bevétel nem volt kiadást pedig az üres pénztárból eszközölni nem tudtunk. Előzetesen az ottani gazdasági megbizottal megbeszéltük, hogy az igényeknek és lehetőségeknek megfelelően 50-60 db-növendék üszőt behozunk árverés jellegű, kg.os árban megállapodva a községháza udvarába, ahol a helyi lakosoknak eladjuk.

Igy adódott, hogy délben lóréra ültünk: bíró, törvénybíró, esküdt, Mihály kapitány, az előfogatos és én.

Lényegében megnéztük a behozható állatokat, megbeszéltük, hogy két csoportba, két napon belül mikor fogják behajtani a marhákat.

Ezt még be sem fejeztük, egy történelmi esemény: Szeged felől ágyuzás, talán bomba hullás is megrázta a levegőt. Mondhatom a figyelmünk igen csak oda terelődött. A kapitány jelzi, hogy nincs semmi baj. A románok nem akarnak átmenni a Tiszán.

Az állatok behajtása, értékesítése rendben megtörtént, igények szerint, akinek pénze volt vehetett. Meg kell említeni, hogy az eladást nemcsak a pénz hiánya, hanem az attól való félelem, hogy ezeket a megmenthető állatokat valakik elviszik, részben így került, ezen indokok alapján eladásra.

Az eladásból bevett összeg egy részét adó formájában a község bevételezte, a másik részét a gazdaság vezető használhatta fel a gazdaság céljaira.

A marhák elhozásával szerencsénk volt, ill. szerencsés időben tettük. Ugyan is röviddel utána: november, december, január, február hónapokban az ott települt uradalnak jelentős marha és juh állományát, valamint a középbirtokos tanyákból-majorokból /Szücs, Széll, Varga, Korcsmáros, stb/ szintén az elitett fajú állatokat hávy Géza gencsháti birtokára terelték. Az elvitel lábon történt. A hajtáshoz Helter László plébános társaságában több környékbeli lakost vittek el, akik közül a szerencsésebbek csak hetek múltán Arad térségében tudtak megszökni.

• - - - - -

Napok múlva, egyik órától a másikra Mihály kapitánynak /ugyan is mi a főhadnagyi rangját kapitányra emeltük, így könnyebb volt a megszólítás/ el kellett menni, vitte a harckocsi. Nem rendeztünk bucsu délutánt, virágot semadtunk neki. A községhez a előtt meleg kézzsoritás és egy ölelés volt a hálnk és bucsunk jele. Többé sosem tudtuk merre jár.

Clyan eseményt feljegyezni nem tudok, amiben hathatós fellépésére került volna sor, a kapcsolat is 2-3 naponként fordult elő. De tudtuk, és aki a községbe jött annak tudtára adtuk, hogy van egy orosz Tiszt, aki a községbe itt maradt parancsnoknak. Ezen címen viszont, akkori időben ez felmérhetetlen és kifejezhetetlen nyugalmat, biztonságot adott.

- - - - -

Szeptembertől az u.n. háborus idő alatt két idegen menekült személy jelentkezett helyben maradási védelemért. Az egyik Erdélyből menekült rom.kat. lelkész, aki 8-10 napig volt Sipos Mihály bácsiéknél elszállásolva, utána köszönettel tovább ment.

A másik dr. Toth József orvos, aki jelzése szerint a budapesti János kórházban dolgozott. Elhelyeztem és kértem maradjon, nagyszükségünk van rá. Megtette, 1945. április havában ment el Szegedre. Közvetlen barátságban voltunk, sajnos többé nem találkoztunk.

Megérdemli a tiszteletteljes emlékeztést, nagyon önzetlenül és a lakosság megelégedésére gyógyított, szüléseket vezetett le.

Visszaemlékezésemet az utókor részére megírva azzal szeretném lezárni, ha megértenék a 20. század első felének lélektanát, az akkori viszonyokban községünk életében mit jelentett a II. Világháború ezen a 2-3 hónapon át. Az amilyenben a községnek és természetesen a lakóinak még soha nem volt része. De nem volt az egész Magyarországnak sem a török idők óta.

A történések leírásában nagyon sokszor első személyként szerepelek, de gyakran többen együtt voltunk, a csendes napokon bent a községházán, vagy utcákon és munkában. Személyek megnevezését a legtöbb esetben kerültem, mert előfordulhatna, hogy 50 év távlatából valakik kimaradnának. Ezt pedig nem szeretném, mert minden ember ségítségére szükség volt és ez sértő is volna emlékeik megőrzésében.

Tény, hogy az egész község kiterjedésében számtalan egyéni-és társas történések, észrevételek, megpróbáltatások fordultak elő. Utóbb ilveneket említenek, elmesélnek, ami eseményként kiegészíti a fentiekben leírtakat is. Az egyes emberek történéseinek összesége adja a község történelmét, s így tovább fokozva az országét.

Visszaemlékezésem ezt a tömegű átélést nem mindenben tudta teljesíteni. Iparkodtam a leglényegesebb részokről ismeretet adni, ami a látó körömben volt.

Tény, hogy a községi Elöljárók: bírók, esküdtek, valamint kisbírók, mezőőrök és tanyai kapitányok, úgy a községben több emberek, együttesen tettük azt amit akkor véleményünk sugalata szerint tenni kellett. Tudtommal már nem is élnek közülük. De leszámazottak: Igen.

Utolsó gondolatom Hozzájuk: Köszönöm, köszönik a község lakói mind azt, amit a közösségért tettek. Nyugodjanak békében!

A m i g é l ű n k e m l é k e z ű n k !

- - - -

Ugymond a vihar elcsendesedett, a mindennapi munka elkezdődhetett. Az őszi időjárás kedvezőnek mondható volt, esős-napsütéses napok váltották egymást, de a harcok miatt a határbeli munkák a község bel-és külterületén elmaradtak, mindenki várta a nyugodtabb időt, ami végre megérkezett. Kukorica szedés itt-ott még tavasszal is előfordult. Megjegyzem 1944. évben mindenből kiváló termés volt.

Legfontosabbnak tartották a vetést, amit viszont az igavonó állatok hiánya lassított. Igen sekély szántásba gyenge visszamaradt, bizonyos lehetőségekben eldugott lovakkal, tehenekkel, meg bocikkal szántottak többen. Akkor szinte kivétel nélküli volt a leszántott buza vetés.

Minden relatív, így a szegénység is. Ugy amint mondták: Nem hiányzik a hójából a kenyér, csak a korábbi előzmények miatt kevés volt a sertés és a baromfi állomány. És nem volt cukor, só, élesztő, petróleum.

Adott időben legjobban járható volt gyaloguton a Földeák-Mezőhegyes utirány. Akkor télen Mezőhegyesről több, fizikailag gyaloglást bíró férfi és nő kantákbán a hátukon hozták a melaszt, sőt, petróleumot, amit tudtak és bírtak. Különböző nehézségekben vészeltük át ezt az utóvédidőt. Lassen Makó felől megindult a beszerzési lehetőség. Persze igen magas áron. Erre utalhatok azzal is, hogy az orosz és román katonáknál már láttam 1.000 pengőset.

A lecsendesült, helyére igazodó mindennapi életet még az elkövetkező hónapok igencsek nyugtalanná tették azzal, hogy Óföldeák és Földeák községek Szeged vonzáskörzetében voltak. Föbben, több napra kényszerültek a "kiírásnak" megfelelően "málenki" robotra menni, hidat építeni. Majd ez is megszűnt, s a mindennapi életben már nem kerültünk kapcsolatba megszállókkal. Hivatalosan jóval később is előfordult, hogy egy-két tiszt az Elöljárósághoz bejött, a községben járt.

A rendkívüli kiűrtési parancs, előzmény és sugallat több embert menekülésre készített. A körülmény mindenkinél egyedi volt. A lecsendesült katonai átvonulások után mind többen, és mindenki szinte észrevétlenül visszatért. Ratkay Dániel főjegyző ur nem jött vissza. Megyei irányítás szerint Elek községbe ment, majd évtized múlva Gyoma városába mint vb.titkár volt nyugdíjazásáig, ahol a munkám során találkoztam vele.

November végén a 19-es Direktórium Vezetőiből megalakult a helyi Kommunista Párt. Vezetői:

Bajusz József
Bajusz László
Bajusz Pál
Bajusz Antal

Ugyan ekkor az időben alakult meg a helyi polgári rendőrség is. Tagjai: Bakacsi Ferenc, Sarnyai Pál, Szalma István /ez utóbbi később a Derekegyházi AC.igazgatója/

A rendőrség létszáma a szükségletnek megfelelően folyamatosan emelkedett, 1945 január hónapban már 9 fő volt.

Ezzel elindult a politikai, társadalmi, gazdasági élet.

F Ö L D E Á K és Ó F Ö L D E Á K

községeknek új történelme kezdődött.

Félévszázad távlatából az 1944.év 50-ik évfordulójára lejegyezte:
1994.január 24.

Ádók István
volt Földeák, Halom u 478.sz.a.lakos